

**ҚАЗАҚСТАН ДИЗАЙНЫ - БҮГІНГІ ТАҢДА ЖӘНЕ ОНЫ
ДИЗАЙН ТАРИХЫ ПӘНІНДЕ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП,
СТУДЕНТТЕРДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ
САПАСЫН АРТТЫРУ**

Ермек Сабырұлы АСЫЛХАНОВ

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
педагогика ғылымдарының докторы, өнер профессоры

Қазақстан өнер туындыларына және әйгілі өнер қайраткерлеріне бай ел. Қазақ топырағы өнердің өркен жаюына құнарлы болғандықтан, еліміз өзінің мәдени туындыларымен әлемге танымал. Әсіресе біз әңгіме еткелі отырған дизайн өнерінің өрісі көңіл қуантады.

Дизайн дегеніміз не?

Бұл ұғым төңірегінде әртүрлі пікірлер бар. Бір ғалымдар жоба, біреулері сурет, тағы бірі нобай дейді. Біздің ойымызша ол - әсемдік заңына, эргономика және бионика заңдарына негізделіп, формаларды адамның антропометриясына арнап қалыптастыру философиясы. Дизайндың тарихы ХІХ ғасырдың ортасында Лондондағы Дж. Пэкстонның арнайы салған шыны ғимаратында өткен І халықаралық өнеркәсіп заттарының формаларын сұрыптауға арналған көрмеден басталады. Осы тұста атақты Джон Рескин мен Уильям Морристің дизайнға арналған ғылыми теориялық және тәжірибелік еңбектері де жарық көрді. Сонымен қатар 1907 жылы дүние жүзінің жартысынан көбін электр құралдарымен қамтамасыз ететін Германия Электр ассоциациясы шығаратын заттардың әрленуіне бас-көз болу үшін әйгілі колөнер шебері, сәулетші Питер Беренс директор болып тағайындалып, бірінші дизайн маманы және мамандығы пайда болды десек, біздің тұжырымның негізі дұрыс болады. Содан кейін 1918 жылы Германияның әсем өнер қаласы Веймарда атақты “Баухауз” атты дизайнерлер жоғары мектебі ашылғаннан кейін дизайнерлік білім кең өріс алды.

Бірақ, осы өнердің тарихын дүние жүзін елеңдеткен белгілі бір кезеңдермен ғана сабақтастырсақ, тағы қателесуіміз мүмкін. Себебі, әлемдегі өнер майталмандарының туындылары, өнер ағымдарының даму тарихы және синтезделген өнер саласындағы шығармалар әлі де

бір ізге түскен жоқ. Қазақстан дизайнына көңіл бөлсек. Бүгінгі таңдағы Қазақстан дизайны дүние жүзі қауымдығының бір үлкен өкілі болып саналады.

Біздің ел топырағына дизайнның келіп, әрі қарай дамуына себепші болған Тимур Бимашұлы Сүлейменов. 1981 жылы Қазақстан түгілі жалпы КСРО-да дизайн деген сөз ілуде бір естіліп жүргенде, Қазақ елінде Тимур Бимашұлы алғашқы болып дизайн шеберханасын ұйымдастырды. Кейінірек, бұл шеберханасын Қазақстан Суретшілер одағының жанынан ұйымдастырып, оны өзі басқарды. Тимур Сүлейменовтің бастамасымен 1987 жылы Дизайнерлер одағының құрылғаны белгілі. Еліміздегі елеулі азамат күні бүгінге дейін қатарында 400-ден астам дизайн майталмандары бар ұжымды басқарып келеді.

Біз дизайнерлер одағының ең негізгі елеулі атқарған жұмыстарына тарихи мағұлымат берейік. Қазақстанның тәуелсіздігі жарияланған соң елді ел ететін рәміздер мен белгілердің керек екендігі айдан анық болды. Сондықтан Қазақстан Дизайнерлер одағы осы іске кірісіп кетті. Одақта арнаулы топ құрылып, егемен елдің алғашқы теңгесінің макетін өмірге әкелді. Бұл жерде теңге тек ақша ретінде ғана емес, Қазақстанның рухани және материалды байлығының келбеті екені еске алына отырып жасалды. Алғашқы теңгенің дизайнын жасауда тарихи деректермен толықтыру, ұлттық нақышта әрлендіру және тарихи тұлғалардың бейнесін қолдану жөн деп табылды.

Тимур Сүлейменовтің жетекшілігімен Қазақстан Дизайнерлер одағының өкілдері Астана, Алматы, Талдықорған, Ақтау, Мәскеу және тағы басқа қалалардың сәулет дизайнының көркеюіне белсене қатысып, Қазақ елінің таңдаулы және маңызды тұлғаларының ескерткіштерінің сәулет дизайндарын жасады. Аңырақай шайқасында ерлік көрсеткен батырларға арналған ескерткішті, Астана қаласындағы саяси қуғын-сүргін құрбандарының мемориалдық кешенін, Мәскеу қаласындағы Абайға арналған монументті, Желтоқсан оқиғасына арналған Алматы қаласындағы “Тәуелсіздік таңы” монументін, Талдықорған қаласының орталық алаңын жасап, Ақтау қаласының орталық алаңының сәулет дизайнын жобалауда Қазақстан Дизайнерлер одағы өкілдерінің еңбегі зор.

Қазіргі таңда біздің мамандарымыз Алматы, Астана және басқа да еліміздің қалары мен елді мекендерінде көркейту және әрлендіру істеріне күш салып, белсене қатысуда. Онда Қазақстан Дизайнерлер

одағы мен еліміздің барлық қалаларының дизайнерлері өз шығармашылық туындыларын халыққа паш етеді. Сәулет дизайны, киім дизайны, өнеркәсіп дизайны және дизайнның басқа да түрлерінің туындылары көрсетіледі. Бұл көрмелерде халықаралық дизайн көрмелерінде көзге түскен авторлар өздерінің жобаларын ұсынады.

Республика Дизайнерлер одағының алдында тұрған ең бірінші міндет - “Қазақстан Республикасының мемлекеттік келбеті” атты мемлекеттік бағдарламаны жүзеге асыру. Дүние жүзінің дамыған 50 елінің қатарына қосылу талабына сәйкес, біздің мамандар алдында үлкен істер жетерлік. Елімізді көркейтуге Қазақстан Дизайнерлер одағының өз үлесін қосуына барлық жағдай жасалған. Қалалардың, аймақтардың келбеті әлемнің дамыған елдерінің келбетінен кем болмай, өзінің ұлттық нақышымен ерекшеленіп тұруы үшін кемеліне жеткен Қазақстан дизайнерлері ортақ іске бар күшін салып жатыр.

Оған айғақ 2009 жылдың сәуір және қазан айларында Алматы қаласындағы алғашқы президент қорының ғимаратында және осы қордың қолдауымен өткен I және II Қазақстан дизайнерлері фестивалдары. Осы фестивалдарда Қазақстанның түкпір-түкпірінен 100-ден астам дизайнерлер қатысып Қазақстан дизайнының даму үрдісін көрсетті. Біріншіден Қазақстан дизайнының өз келбетінің қалыптасқаны, екіншіден бізді қоршаған ортаның жанға жайлы эргономикасы және Қазақстан дизайнерлерінің халықаралық дизайнерлер қауымдастығында өзінің нық орыны бар екендігі дәлелденді.

Саңқырлы саяси субъект, сауда кәсіптік, финанстық, ақпараттық және өзара қатынастар, көлемді халықаралық ұйымдардың тұрақты мүшелігін қоса, Еуразия континентіндегі жаңа интеграциялық процестердің бастаушысы және белсенді қатысушысы ретінде қазіргі таңда Қазақстан дүние жүзі қауымдастығының толық мүшесі. Қазақстан эканомикасының тұрақты және пайдалы өзгеруінің барысында Республикада дизайн бағдарларының бәр түрінің дамуы байқалады. Көптеген кәсіптік дизайнерлік студиялар құрылды. Кәсіпорындар мен мемлекеттік мекемелерде дизайн қызметі дамып келеді. Сонымен қатар ішкі вал өнімдерінің дамуына дизайнның қосқан үлесі зор. Қазіргі уақытта Қазақстанның дизайнерлер Одағы қатарында 400 астам мүшесі және 11 филиалы бар республикалық бірлестік болып отыр. Дизайнерлер Одағының қатарына өту құрметті болып есептеледі.

Қазақстан дизайнерлер одағында негізінде 4 топқа бөлінген дизайнның бағдары көрсетілген:

Графикалық дизайн: фирмалық келбет, полиграфия, сыртқы жарнама, веб-дизайн, анимация-көрініс, фотография;

Көлемді дизайны: өнеркәсіп дизайны, жиһаз, киім, флористика, арт-дизайн;

Кеңестік дизайны: сәулет, экстерьер, интерьер, кіші көлемді формалар, ландшафт, эсподизайн, жарық-сәуле және түс-бояу әрлеуі;
Ғылыми ізденіс: жарнама әрекеттері, ғылым және білім, патент қызметі, экспертиза және т.б.

Бүгінгі күні, Қазақстан жаңа әлеуметтік эканомикалық өзгерістерінің жаңа кезеңінде тұрғанда және дүние жүзінің бәсекелестік 50 елдер арасына кіруді жоспарлағанда, дизайнерлер одағының қызметі өте маңызды болады. Дизайнерлер одағының қолдауымен ұйымдастырылып өткізілген көрмелермен бәйгелі шаралар және жас дизайнерлердің көрмесі, менеджерлер мен кәсіпкер дизайнерлер үшін, іскер адамдар үшін фестивальдер мен форумдар өткізуге, инновациялық жобалардың тұсау кесу рәсімі, кеңестік және кәсіпкерлік дизайн саласындағы жобаларға кейінгі 3 жыл ішінде мемлекет тарапынан берілген инвестиция ұлғайды. Дизайн саласында күнделікті және жүйелі жұмыс жүргізу үшін; алдыңғы қатарлы дизайнерлік идеяларды құжаттандырудың іріктеуге (ноу-хау); дизайнерлік әрекеттерді сертификациялау мен лицензиялау; дизайнерлердің авторлық құқықтарын қорғау; дизайнерлер одағының іс шараларын жария ету және тарату, бұқаралық байланыстарды ұйымдастыру. Осының бәрі дизайнерлер одағының күнделікті ісі. Жоғарыда тізімделген міндеттерді орындау үшін және мемлекеттік рәміздердің, геральдиканың теориясы мен тәжірибесін әлеуметтік жағынан іске асыру үшін заңды және мәдениеттану шараларын іске асыру үшін дизайн Академиясы құрылды. Сонымен қатар қазіргі заманның талабына сай құралдар мен жабдықталған көрме залы бар және дизайн студиясы бар дизайн орталығын құру жоспарланып отыр. Бұл көп инвестициялық шығынсыз жоғары сапалы идеяларды іске асыруға мүмкіндік берер еді.

Сонымен қатар дизайн орталығы көптеген дизайн студияларға кеңес бере отырып солардың дамуына және олардың жұмысын ұйымдастырып, дизайн-жобалардың сапасының жоғарылауына себепін тигізе отырып дизайн туралы кезекті деректер қорын құруға мүмкіндік

туғызады. Бүгін Қазақстандық дизайнерлер одағы, өзінің құрылғанына 20 жылдан кейін, жаңа даму кезеңінің босағасында тұр. Жоғарыда айтқандай Қазақстанның дизайнерлер одағы 1987 жылы дәуір өзгерісі кезеңінде, үлкен әлеуметтік сілкініс және барша таршылық кезеңінде құрылды. Дәл осы кезеңде “Дизайн” термині Қазақстанда көркем-жоба ретіндегі кез келген шараларды ресми тұрғыда іске асыруға мүмкіндік берді. Қазақстандық дизайнерлер одағы дизайн саласындағы мамандардың нақтылы бастарын қосты. Ол кезде әсіресе өнеркәсіп графикасы, плакат дизайны, өнеркәсіп және қоршаған орта дизайнерлері даму үстінде болды. Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан соң дизайнерлер одағы жас мемлекеттің деңгейінің жоғары көтерілуін қалыптастыратын үлкен маңызы бар көлемді мемлекеттік бағдарламаларды іске асырды.

Дизайнерлер одағы Қазақстан Республикасының мемлекеттік келбетінің дизайн-бағдарламасын жасау керектігін дәлелдеді. Бұл бағдарлама көлемінде дизайнерлер одағының мамандары мемлекеттік таңба-символ элементтік еншілердің негізін іске асырды. Олар: бірінші ұлттық валютаның дизайны, мемлекеттік гвардия үшін дизайн-бағдарлама, қорғаныс министірлігінің таңба жүйесі, сот, прокуратура және тағы басқалар. Бұл мемлекет бейнесін білу үшін және мемлекеттік негізгі өзіндікті бүкіл ұлттық жүйеде көрсетті.

Полиграфия дизайны, мәдениеттің бір маңызды бөлімі, ортаны өзгертетін және әрлендіру құралы, көне ғасыр бойы дүниеге келсе де, жүйелі ғылым ретінде пайда болғанына көп уақыт өткен жоқ. Бүгінгі күні дизайнның дамуы-Қазақстанның дамыған дүние жүзі елдерінің қатарына енудегі маңызды шарт. Қазақстанда дизайнерлерді дайындау мәселесі де жақсы жолға қойылған. Қазіргі таңда бұл саладағы сапалы, жоғары білімді мамандарды негізінен Қазақ бас сәулет құрылыс академиясы, Л.Н. Гумилев атындағы Ұлттық Еуразия университеті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті, Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Көкшетау университеті, “Сымбат” сән академиясы, Алматы технология және Е.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеттері, Т.Жургеньев атындағы Қазақ Ұлттық академиясы дайындайды. Заман талабына сай мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес, “Дизайн бакалавры”, “Дизайн магистрі” мамандықтары бойынша халықаралық дәрежелегі мамандар дайындалады.